

JADID NASRIDA ONA OBRAZINING YETAKCHI XUSUSIYATLARI VA MUALLIF TASVIR MAHORATI

Termiz davlat universiteti

Adabiyotshunoslik: o‘zbek adabiyoti

yo‘nalishi 2-kurs magistranti

Tursunpo‘latova Guljahon Abdusoat qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadid yozuvchilarining katta va kichik nasriy asarlaridagi ona obrazlari tahlil qilinadi va ushbu obrazlarning asardagi badiiy talqinlari ifodalanadi. Jadid yozuvchilarning ona obrazini yaratishdagi badiiy tasvir mahorati ochib beriladi.

Аннотация: В данной статье анализируются образы матерей в крупных и малых прозаических произведениях писателей-джадидов и представлены художественные интерпретации этих образов в произведениях. Раскрывается художественное мастерство писателей-джадидов в создании образа матерей.

Abstract: This article analyzes the images of mothers in the major and minor prose works of Jadid writers and presents the artistic interpretations of these images in the works. The artistic skill of Jadid writers in creating the image of mothers is revealed.

Kalit so‘zlar: Jadid adabiyoti, epik tur, badiiy ifoda, estetik ideal, realizm, obraz, xarakter, badiiy timsol.

XX asr boshlari o‘zbek adabiyotshunosligida o‘ziga xos muhim davr bo‘ldi. Bu davrda jadid namoyondalari o‘zlarining badiiy jihatdan yuksak qiymatga ega bo‘lgan asarlari bilan adabiyot tarixida muhim iz qoldirdi. Epik va dramatik turlar uchun yangilanish va rivojlanish bosqichi bo‘ldi. Asarlarda ona obraziga alohida e‘tibor berilib, bu obrazlar muayyan badiiy ifoda vositalari yordamida tasvirlandi. Ona obrazi bir nechta yetakchi badiiy timsollar yordamida nasriy va dramatik asarlarda namoyon bo‘ldi. Jadid namoyondalari o‘sha davrdagi ijtimoiy-siyosiy muhitni inobatga olgan holda, asarlarda ona obrazlariga muhim ma‘naviy-ma‘rifiy g‘oyalarni singdirdi. Bu davr adabiyotida Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Hamza kabi jadid yozuvchilarining asarlarida ona obrazlariga alohida urg‘u berilgan. Ayniqsa, Hamza Hakimzoda Niyoziyning “Yangi saodat” va “Uchrashuv” romanlarida ona obrazi yozuvchining estetik-ideali ko‘rinishida namoyon bo‘lgan. Garchi bu asarlar roman janrining talablariga to‘liq javob bera olmasa-da, romanning ilk ko‘rinishlari sifatida qayd qilinadi. Adabiyotshunos, tanqidchi Ulug‘bek Hamdam bu romanlar haqida shunday fikrlarni keltiradi: “Davr kayfiyatini aks ettirar ekan, Hamza zamon ehtiyojidan kelib chiqib

nasrga ham murojaat qildi. Nasriy turda uning ikki asari saqlanib qolgan. “Yangi saodat” va “Uchrashuv”. Ularni Hamza “milliy roman”lar deb ataydi. Albatta, bu asarlar roman janrining talablariga to‘la javob bera olmas edi. Lekin aytish joizki, romanning barcha talablariga to‘la javob bera oladigan “O‘tkan kunlar”ning (Abdulla Qodiriy) yaratilishi uchun o‘zbek adabiyoti mana shunday tajribalarni boshidan kechirishi kerak edi. Hamza “roman”lari Mirmuhsinning “Befarzand Ochildiboy” asari bilan birga ana shunday “eksperiment” vazifasini o‘tadi va endilikda biz bu asarlarni sira ikkilanmasdan o‘zbek romanchiligi maktabining dastlabki urinishlari, deya olamiz”¹

“Yangi saodat” romanidagi *Maryam* – ona obrazi sifatida ma’rifatparvar, ta’lim va tarbiyaga e’tibor qaratadigan, bolalarining kelajagi uchun qayg‘uradigan oqila ayol. U moliyaviy jihatdan qiynalsa-da, bolalarining ta’lim olishi va kamol topishi uchun harakatdan to‘xtamaydi va oxirida o‘zi kutgan baxt, ya’ni farzandlarining saodatiga erishadi. Yozuvchi Hamza ham millat onalarini xuddi shunday bo‘lishini xohlaydi. Filologiya fanlari doktori Nodira Xolikova Maryam obraziga shunday ta’rif beradi: “Yangi saodat”dagi Maryam obrazi barcha jadid ziyolilarining orzu-istagidagi o‘qimishli millat onasi edi”.²

“Uchrashuv” romanida esa *Salima* obrazi muallif mahorati bilan juda chiroyli tasvirlangan. Salima Abdurahmonning ayoli hamda Yusuf va Halima singari tarbiyali farzandlarning onasi. Salima asarda vafot etgan bo‘lsa-da, turmush o‘rtog‘i tomonidan yorqin xotiralar bilan tilga olinadi. Salima asarda eriga itoatli, juda kamtar, or-nomusli va vafodor ayol sifatida tasvirlangan. U bolalariga mehribon va g‘amxo‘r ona ham edi. “Xotun dunyosinda-da shulay iffat, nomus, g‘ayrat, shijoat, arslon masalli ayollar bo‘lgan. Mana, Salima-da shular jumlasidan bo‘lub, oz fursatda Abdurahmonning bu kungi davlatg‘a yetushdirgan edi”.³ Hamza o‘z asarlarida ayollarning, millat onalarining ilmi, ma’rifatli bo‘lishini targ‘ib qiladi hamda yosh avlod kamolga yetishi uchun tarbiyali va ma’naviyatli ona muhim ahamiyat kasb etishini obrazlar vositasida ko‘rsatib beradi. “Yusufning onasi Salima mehribon ona va itoatgo‘y rafiqa timsoli. Otasi Abdurahmon ikkinchi turmush o‘rtog‘i Soraga aytgan so‘zlaridan shu narsa anglashiladiki, Yusufning xushtabiat, muloyim, xushxo‘yligi hamda qizi Halimaning go‘zal xulqli va har qanday ishni o‘gay onasidan ko‘ra yaxshi eplashi onasi Salima

¹ Улуғбек Ҳамдам. Ўзбек ва жаҳон адабиётига чизгилар. Тошкент, 2026. – 43-44-б.

² Xolikova Nodira Djohongirovna. “O‘zbek jadid adabiyotida xotin-qizlar obrazining poetik takomili” Filologiya fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan D I S S E R T A T S I Y A. – 180-b.

³ Hamza Hakimzoda Niyoziy, “Zaharli hayot yoxud ishq qurbonlari”. Toshkent. “Yoshlar matbuoti”, 2024.

tufayli edi. Yozuvchi bu o‘rinda farzandlar tarbiyasida onaning nechog‘li muhim o‘rin tutishiga ham urg‘u beradi”.⁴

Cho‘lpon hikoyalarida asosiy mavzu bu jaholatdir. Aynan mana shu mavzu orqali Cho‘lpon har bir personajning o‘ziga xos sifatlarini ochib beradi. Cho‘lpon hikoyalarida ona obrazlari ichki iztiroblarga to‘la, erksiz, jaholatdan va yo‘qsillikdan aziyat chekkan jabrdiyda va mushtipar ayol sifatida gavdalanadi. Jumladam, “Qor qo‘ynida lola” hikoyasidagi *Qumribush*, “Seni ko‘b ko‘rmasun” hikoyasidagi *Xadicha*, “Oydin kechalarda” hikoyasidagi *Zaynab kampirlar* davrning ijtimoiy muhitidan va jaholatdan aziyat chekkan jabrdiyda onalardir.

Bundan tashqari, “Kecha va kunduz” romanidagi *Qurvonbibi* obrazi ham yuqoridagi sifatlarga aynan mos keladigan obraz. Qurvonbibi ushbu asarda murakkab va fojiali ayol obrazlaridan biri sanaladi. “Qurvonbibi jinni bo‘lib paranjisiz va yirtiq kiyimlar bilan eshonnikiga kelgan vaqtida uni zanjirga bog‘laydigan odam ham topilmadi. Eshonning katta xotini rahmi kelganidan muridlarga buyurdi; ular jinni xotinni tutib, ichkaridagi katta tolga bog‘ladilar”.⁵ U davr realizmining haqiqiy ko‘rinishi hamda o‘sha davr millat onalarining umumlashma obrazidir. Cho‘lpon bu obraz orqali eski ijtimoiy tuzumdagi ayollar taqdiri, erksiz va jaholat qurboni bo‘lgan onalarning ichki iztiroblari, ruhiy isyonlari va sabr chegaralarini chuqur tasvirlab beradi. Filologiya fanlari doktori N.Xolikova Qurvonbibi obrazi haqida shunday fikr bildiradi: “Qurvonbibi juda sakina, sobira, xushfe‘l, chin mo‘mina ayol edi. Uning birgina aybi shuki, u barcha o‘zbek ayollari singari eriga mute, eri qanchalar johil, fosiq va zolim bo‘lmasin, unga qarshi chiqishga haqqi yo‘q. O‘sha zamonning barcha ayollari singari uning tarbiyasiga mutelik, qaramlik singib ketgan”.⁶

Abdulla Qodiriy romanlarida ona obrazlariga alohida urg‘u berilgan. “O‘tkan kunlar” romanida O‘zbek oyim va Oftob oyim obrazlari ko‘plab muhokamalarga sabab bo‘lgan obrazlardir. Bu obrazlar davr muhitini yorqin ifoda etgan real hayotdagi onalarning sifatlarini o‘zida mujassamlashtirgan. Lekin ko‘p o‘rinlarda bu ikki obraz qarama-qarshi xarakterga ham ega. O‘zbek oyimda qat’iyatlilik mavjud bo‘lsa, Oftob oyimda ta’sirchanlik ko‘zga tashlanadi. Ammo bu ikki ona ham o‘z farzandining kelajagi uchun hamma narsaga tayyor.

Oftob oyim asarda mahorat bilan tasvirlangan. . “Tanchaning ikki biqinida ikki xotin: bulardan bittasi – ichidan atlas ko‘ynak, ustidan odmi xon atlas guppi kiygan, boshig‘a oq dakanani xom tashlag‘an, o‘ttuz besh yoshlar chamaliq go‘zal, xush bichim bir

⁴ Xolikova Nodira Djohongirovna. “O‘zbek jadid adabiyotida xotin-qizlar obrazining poetik takomili” Filologiya fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan DISSERTATSIYA. – 131 - b.

⁵ Abdulhamid Cho‘lpon. Kecha va kunduz. Toshkent, 2019. – 285 - b.

⁶ O‘sha manba. – 177 - b.

xotin. Yuzidan muloyimlik, eriga itoat, to'g'riliq ma'nolari tomib turg'an bu xotin qutidorning rafiqasi – Oftob oyim...".⁷

Abdulla Qodiriy asarlarida ona obrazlari milliylikka xos ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Qodiriy ayollarni tasvirlar ekan, atlas kiyimlar bilan ifodalaydi. Bundan tashqari, ona obrazlari urf-odat va an'anaviylik tamoyiliga xos bo'lgan xatti-harakatlarni bajaradi. Jumladan, "O'tkan kunlar" romanida Kumushbibi Yusufbek hojining xonadoniga birinchi marotaba kelin bo'lib kelganda xabar qilgan kishiga suyunchi sifatida O'zbek oyimning ko'rmana berish; Otabek Mirzakarim qutidorning xonadoniga kuyov bo'lib kelganida yomon ko'zdan asrasin deb Oftob oyimning isiriq tutashi; qizni kuyovga so'rash uchun sovchi bo'lib borish marosimlari aynan milliylik va an'anaga yo'g'rilgan holda asarda ifodalanadi.

Umuman olganda, jadid asarlarida ona obrazlari, asosan, ikki xil qiyofada namoyon bo'ladi. Birinchisi, ma'rifatparvar, xat-savoddan xabardor, tarbiyali onalarning farzandlari taqdiriga e'tiborli bo'lib, ularni ilm yo'lida kamol topishi uchun harakat qilishi bo'lsa, ikkinchisi, ilmdan bexabar, oilada o'z o'rniga ega bo'lmagan, erksiz onalarning jaholat qurboni bo'lib qolishidir. Bu ikki toifadagi ona obrazlari asarlarda yozuvchilarning badiiy mahorati bilan millat onalarining haqiqiy real hayotdagi ko'rinishini o'zida mujassamlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Улуғбек Ҳамдам. Ўзбек ва жаҳон адабиётига чизгилар. Тошкент, 2026.
2. Xolikova Nodira Djohongirovna. "O'zbek jadid adabiyotida xotin-qizlar obrazining poetik takomili" Filologiya fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan **D I S S E R T A T S I Y A**.
3. Abdulhamid Cho'lpon. Kecha va kunduz. Toshkent, 2019.
4. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. "Navro'z". Toshkent, 2019.
5. Hamza Hakimzoda Niyoziy, "Zaharli hayot yoxud ishq qurbonlari". Toshkent. "Yoshlar matbuoti", 2024.

---

⁷ Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. "Navro'z". Toshkent, 2019. – 28-b.